

ה' של ספינה

אוצרות הדף היומי

הרב יוסף חיים אוהב ציון

תענית ל:

"משום דאית ביה סליחה ומחילה"

מדוע יום הכיפורים הוא יום טוב

ויש לעיין שהרי במשנה לא הזכיר את הטעם שיש ביום הכיפורים סליחה ומחילה, אלא אמרו שהטעם שיום הכיפורים הוא יום טוב הוא בגלל נתינת לוחות אחרונות ובנין בית המקדש, ועוד יש לעיין שבגמרא לא הזכירו כלל לטעם של בנין בית המקדש. ותיירץ בגבורות ארי שטעם השמחה הוא רק בגלל יום חתונתו שהוא מתן תורה שבו ניתנו לוחות אחרונים, ומה שנקטה המשנה יום שמחת לבו זה בנין ביהמ"ק, הוא לסימן בעלמא שלא נאמר שיום חתונתו הוא יום מתן תורה ממש ב-ו' בסיון, ולכן נקט ביום שמחת לבו זה בנין ביהמ"ק, לומר שאיזהו יום חתונתו שהוא יום שמחת לבו שהוא מתן תורה שבו ניתנו לוחות אחרונים, זהו יום הכיפורים שהוא בנין בית

הטעם שנתנו בו הלוחות פירשו שהוא אינו מפורש בתורה.

ובבן יהוידע כתב שהגמרא אינה מפרשת טעם ליו"ט משום שהוא יום סליחה, אלא ביאור קושיית הגמרא היא שביום הכיפורים מובן שיש טעם לדבר בו על ענייני נישואין, שמכיוון שניתנו בו לוחות אחרונות שבהן נגמרו הקידושין לישראל ונשלמה מחילת עוון העגל, ולכן נקבע יום הכיפורים בכל שנה להיות יום מחילה וסליחה, ויש טעם לדבר בו על ענייני נישואין שהרי הנושא אישה מוחלים לו על כל עוונותיו (כדאיתא בירושלמי סוף ביכורים). אבל יום ט"ו באב מה שייכות יש לו למנהג לדבר על ענייני הנישואין.

המקדש. וכדי שלא יקשה שאם השמחה היא בגלל מתן תורה, אם כן אף ביום מתן תורה ממש שניתנו בו עשרת הדברות היה ראוי לצאת לכרמים. ולכן הוסיפו בגמרא עוד טעם ליו"ט שהוא יום סליחה, וכיוון שיש בו שני טעמים לכן היו יוצאים דווקא ביום הכיפורים. ומה שלא פירשה המשנה שיהי"כ הוא יום סליחה, מפני שזהו דבר ידוע לכל, אבל את

הדרן למסכת תענית

"עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים"

כתב רבנו יוסף חיים בבן יהוידע: "נראה לי בס"ד טעם למחול, על פי מה שכתוב בפסוק (תהלים קכו, א) 'בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים', כי ישראל הצדיקים גמורים שבהם נרמזים בנקוד חול"ם שהוא עומד למעלה, והבינונים נרמזים בנקוד השור"ק שעומד באמצע האות, והגרועים נרמזים בנקוד חיר"ק שעומד למטה, ולעתיד יהיו כולם צדיקים שנרמזים בחול"ם, וזהו היינו כחולמ"ם, לכן עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים, מחול בהפוך אתון חול"ם, שבו נרמזים הצדיקים.

"ועוד נראה לי בס"ד, הצדיק נקרא איש חי, ונקרא איש חיל, כמו שנאמר (שמואל ב כג, כ) 'ובניהו בן יהוידע בן איש חי, כתיב חי וקרין חיל, והיינו בשביל שלימותו בעסק התורה שנקנית בארבעים ושמונה מעלות נקרא איש חיל, שהוא מספר ארבעים ושמונה, ומצד שלימותו במצות נקרא איש חי, כי הרשע העובר על המצות נקרא מת, וזה להפך הוא חי, אך במצות יש עשה ויש לא תעשה, לכן נקרא חי חי בכפל כנגד עשין ולא תעשה, ולכן חזקיהו המלך ע"ה הלכו לפניו שלושים ושישה אלף חלוצי כתף (בבא קמא יז). לרמוז שהוא חי במצוות עשה וחי במצות לא תעשה כמניין שלושים ושישה, והמצות הם מתייחסים לכתף, לכן היו חלוצי כתף. ובזה מובן מה שזוכים למחול שהוא מ"ח ל"ו, כנגד מה שזכו לתורה הנקנית במ"ח מעלות, וכנגד מה שזכו לתואר חי חי ע"י המצות שהם מספר ל"ו, הרי צירוף מחול"ל".

והגאון הכף החיים' בספרו חיים עד העולם כתב: "מה שסיים המסדר הדרן עלך בשלושה פרקים וסליקא לה מסכת תענית'. לפי שישראל עלו לארץ ישראל שתי פעמים, אחת ביציאת מצרים, ושניה בבנין בית שני כשעלו בני הגולה, ועוד בא שלישייה בבנין בית שלישי במהרה בימינו, וזאת תהיה לגאולת עולם. וזהו שאמר הדרן עלך בשלושה פרקים, רצה לומר החזירנו אליך לארץ ישראל והיו שלושה פרקים, ואז 'וסליקא לה מסכת תענית' היינו התעניות מפני שהתעניות הוא בשביל חרבן בית המקדש, ובפעם השלישית כשיעלו לארץ ישראל תהיה גאולה שלימה שאין עוד אחריה שעבוד, ובנין בית המקדש יתקיים לעד, וממילא בטלה מגילת תענית כי אם ששון ושמחה ימצא בה וכמו שסיים המסכתא 'נגילה ונשמחה בישועתו'".

הדרן עלך מסכת תענית

ל.א. "תקבריה אמייה"

מדוע נסובה הקללה דווקא על אמו ולא על אביו?

פירש המהרש"א (בבא בתרא קכא) שנקט דווקא שאמו תקברנו רמז למה שנאמר בשלמה (בסנהדרין ע): שיסרתו אמו על שלא עסק בתורה בלילות להשלים מה שחיסר ביום. וזה שלא עסק בתורה בלילה ואמו לא יסרתו על כך תענש שהיא תקברנו. ובפני שלמה (ב"ב שם) ביאר שנקט דווקא אמו ולא אביו שאביו יש לו עוד מצוות שהוא מחויב בהן, אך אשה כל שכרה ששומרת שבנה ילך לבית תלמודו, וזו שלא נזהרה בכך ובנה אינה עוסק בתורה תקברנו. ובבן יהוידע פירש שבשבח האשה נאמר בפרק אשת חיל (משלי לא) 'זתקם בעוד לילה ותתן טרף לביתה וחק לנערותיה' שמידת הנשים היא לקום בעוד לילה לעסוק בצרכי הבית. וזה שראה את אמו משכימה לקום בעוד לילה לעשות את הצרכים המוטלים עליה, ולא למד ממנה לעסוק בצרכי הנפש המוטלים עליו שהיא עסק התורה, הוא לא יזכה לקבור את אמו אלא הוא ימות בקוצר ימים והיא תקברנו.

מגילה ב.

"מגילה נקראת ב"א
ב"ב ב"ג ב"ד ב"ה"

רמז במגילה לה' ימים אלו

כתב מרן רבנו זי"ע במאור ישראל: "הגר"ש מוילנא בחשק שלמה כתב רמז נאה וסמך יפה לזה, שבמגילת אסתר כתוב חמש פעמים פורים, לרמוז לחמשה ימים אלה, שני 'פורים' הראשונים מלאים ו', רומז על י"ד וט"ו שהם שלמים גם בשמחה, לשעה ולדורות. ושלושת 'פורים' החסרים ו', פרים, רומזים על י"א י"ב י"ג, שאינם שלמים, דקי"ל (מגילה ה.) שמחה אינה נוהגת אלא בזמנה. (וגם הקילו חכמים על בני הכפרים שקוראים ביום הכניסה, שלא לקרותה אלא ביום, ולא בלילה, או שיקראוה בלילה ביחיד, ורק למחר קוראים אותה בעשרה בעיירות. וכמ"ש הר"ן. וכן בתוספות רעק"א אות ב.) וגם בזמן הזה אין קוראים אותה אלא בזמנה. לכן נכתבו חסרי ו'. ודפח"ח. וברוקח (סי' רלו) כתב גם כן שחמש פעמים שנכתב פורים במגילת אסתר רומזים לחמישה ימים אלו. ע"ש."

לאסוקי שמעתתא

הקמת בית כנסת במקום ששימש לכנסיה

"שעתידין שרי יהודה ללמד בהן תורה ברבים" (ו.)

כתבו התוספות (ד"ה טראטיות) שיש מפרשים שהכוונה לבתי עבודת כוכבים, אך קשה לומר שאותן מקומות מטונפות יוכלו ללמוד שם תורה, אלא ודאי לשממה היא במהרה בימינו, ורוצה לומר בתים שמתאספין שם לוועד של עובדי עבודה זרה, וכן פירש רש"י (בשבת קנ ד"ה טרטיאות) שהוא בית ועד שלהם.

והנה במגן אברהם (סי' קנד ס"ק יז) כתב שאף שנרות שנתנו הגויים לעבודה זרה וכיבן השמש של בית עבודה זרה כדי למכרם לישראל אסור להדליקם בבית הכנסת, מכל מקום דינו של בית שעבדו בו לעבודה זרה אינו כן, שכתב בכנסת הגדולה (סי' קנא בהגה"ט) בשם הרא"ם (ח"א סי' פא) שבית של עבודה זרה אפילו אם נעבדה בו עבודה זרה בקביעות מותר להתפלל בתוכו. וכתב המגן אברהם בביאור החילוק, שיתכן שלדעתו שונה דינו של מחובר לקרקע מדינו של תלוש, שדווקא בשמים התלושים נאסרים, אבל קרקע אינה נאסרת וכך גם המחובר לקרקע אינו נאסר. ואף שבית שעבדו לו עצמו ועשו אותו עבודה זרה דינו כתלוש ונאסר כיון שהיה תלוש ולבסוף חיברוהו, מכל מקום היינו דווקא כשעבדו לבית עצמו, אבל אם לא עבדו אותו עצמו אלא עבדו בו אינו נאסר, כיוון שעכשיו הוא מחובר. והביאו במשנה ברורה (שם ס"ק מה), אך הביא דעת האליה רבה שנוטה להחמיר לעשות בית הכנסת קבוע, וכתב שכמדומה שהעולם נוהגין להקל, אך כל זה בבית שרק משתחוים ומתפללים שם, אבל מקום שמעמידים שם אלילים שדינו מחמת כן כמשמשי עבודה זרה, אפילו אחר שביטלו הנוכרי והותר להדיט אסור לשמש למצווה כלל משום שמאוס הוא. אך בדגול מרבבה כתב שמדברי התוספות בסוגייתנו נראה שאסור לעשות בית כנסת מבית ששימש לעבודה זרה בכל האופנים, שהרי הקשו התוספות על המפרשים שתיאטראות הם בתי עבודת כוכבים, שקשה לומר שאותן מקומות מטונפים יוכלו ללמוד שם תורה, והוצרכו לפרש שמדובר בבתי שמתאספין שם לוועד של עובדי עבודה זרה בלבד, ומבואר בזה שכל שאר בתי עבודה זרה אין ראוי לעשות מהם מקום ללימוד תורה והוא הדין לתפילה.

אולם הגאון נשאל מהרה"ג ר"י מיטלמן מניו יורק ומשיב (קמא ח"ג סי' עב) אודות כנסיית נוצרים פרוטסטנטים, אם מותר להופכה לבית כנסת קבוע והאריך בזה וסיים: "ולדינא נראה לפי עניות דעתי בנידון דידן שאין שום דמות וצלם של עבודה זרה מותר לעשותו בית המדרש, ולדעתי מצווה היא לקדש שם שמים".

והגאון הגדול רבי דוד יוסף שליט"א בספרו הלכה ברורה (סימן קנד אות לו) כתב לדינא: "מקום שהיה פעם כנסיה של נוצרים או מסגד של מוסלמים, אפילו אם מכרוהו לאחרים וכבר אינו משמש יותר לכנסיה או למסגד, אין להקל לעשות שם בית כנסת קבוע, ורק להתפלל שם באקראי יש להקל, כל שאינו משמש יותר לכנסיה של נוצרים. ואפילו אינם מכניסים לשם צלמים ועבודה זרה שלהם, כגון במסגד של מוסלמים אין להקל לעשות שם בית כנסת קבוע. ואם נהרס לגמרי אותו מקום שהיה שם כנסיה או מסגד, ורוצים לבנותו מחדש ולעשות שם בית כנסת, רשאים לעשות כן, ונכון שלא יבנו אותו לשם בית כנסת, אלא יבנו אותו לשם חולין, ולאחר שייסמו בנייתו יקדישוהו לשם בית כנסת."

ג.

"מבטלים ת"ת לשמוע
מקרא מגילה"

הרי מקרא מגילה הוא גם לימוד תורה

הקשה מרן רבנו זי"ע במאור ישראל: "לכאורה הא מקרא מגילה נמי תורה היא, ונראה שלבקיאים הקוראים בתורה שבכתב נחשב כביטול תורה לגבי העסק בתורה שבעל פה, וכמ"ש בשבת (קטו.) שמפני מה אין קוראים בכתבי הקודש בשבת מפני ביטול בית המדרש, ועיין בירושלמי שם, שמכאן שהמשנה קודמת למקרא. והיינו כמ"ש בב"מ (לג.), העוסקים במקרא מדה ואינו מדה וכו'. וכן הוא בירושלמי שבת (פ"א ה"ב). ובחגיגה (י.), וליוצא ולבא אין שלום, היוצא מדבר הלכה למקרא אין לו שלום. וכ"כ בשו"ת אבן הראשה (ס"ס יז). וכ"כ בחידושי הרש"ש כאן, שיש לומר על פי מה שכתבו הרמב"ם (פ"א מהל' ת"ת) והש"ע יו"ד (סי' רמו ס"ד), במה דברים אמורים (שחייב לשלש לימודו במקרא ובמשנה ובתלמוד) בתחילת לימודו של אדם, אבל כשיגדל בתורה, ולא יהיה צריך ללמוד תורה שבכתב וכו', יפנה כל ימיו לתלמוד. ע"ש. אי נמי יש לומר כגון הרב שלומד עם התלמידים, והם שמעו כבר מקרא מגילה, והרב לא שמע עדיין, שיבטל הרב מתלמודו, וילך וישמע מקרא מגילה, אף על פי שעל ידי כך יבטלו התלמידים מהתורה."